

№ 32 (481)
Жнівень 2013 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Уганараванне: фестываль Тадэвуша Рэйтана ў Грушаўцы –** стар. 2
- **Неабыякавыя нататкі: чаму беларусы не размаўляюць па-беларуску –** стар. 3
- **Ініцыятыва: міжнародны турыстычны маршрут –** стар. 5

«Прачыстая маць ішла зажынаць
У чыстае поле з пшонным пірагом,
З пшонным пірагом, з залатым сярпом...»

Карціна Міхася КАРПУКА «Сцяжынкамі мінулага» (1981 год)

Круглы стол

Да 250-гадовага юбілею М.К. Агінскага

У 2015 г. споўніцца 250 гадоў з дня нараджэння выбітнага кампазітара і палітычнага дзеяча Міхала Клеафаса Агінскага, чый лёс знітаваны з Беларуссю. А ягоны паланез «Развітанне з Радзімай» ведаюць бадай што ўсе. На гэтую мелодыю паэты неаднаразова пісалі тэксты (прычым, не толькі па-беларуску і не толькі ў Беларусі), яе прапаноўвалі на гімн нашай дзяржавы ў 1992 г., твор (з тэкстам Сержука Сокалава-Воюша) стаў гімнам Мінскага сталічнага саюза прадпрымальнікаў і працадаўцаў.

Абмеркаваць, што ў нашай краіне неабыякавыя людзі могуць зрабіць да юбілею выдатнай асобы, сабраліся музейныя работнікі, навукоўцы, прадпрымальнікі, прадстаўнікі ўладаў Маладзечанскага і Смаргонскага раёнаў, дыпламаты, госці з Літоўскай Рэспублікі 19 жніўня ў Музеі гісторыі горада Мінска. Арганізаваў беларуска-літоўскую рабочую нараду Мясцовы дабрачынны фонд «Спадчына Міхала Клеафаса Агінскага». Кіравалі сустрэчай дырэктар Маладзечанскага дзяржаўнага каледжа імя М.К. Агінскага, старшыня Праўлення фонду Рыгор Сарока, адказны сакратар фонду Павел Сапоцька і дырэктар Рэнтаўскага музея гісторыі і культуры Агінскіх Вітас Руткаўскас. Напачатку яны распавялі пра супрацоўніцтва фонду і музеяў Літвы, сумесныя мерапрыемствы, прысвечаныя агульнаму для абодвух народаў выбітнаму дзеячу. Намеснік старшыні Сморгонскага райвыканкама Генадзь Бычко засяродзіў увагу прысутных на рэстаўрацыі маёмнасці Агінскіх у Залессі. Так, плануецца да канца гэтага года закончыць рэстаўрацыйныя і будаўнічыя працы, каб налета пачаць стварэнне музея. Ад музея ў Тракаі атрыманы вялікі грант на рэстаўрацыю сядзібы і на аднаўленне музычнай залы. «Такім чынам, нам дапамагае і Еўрапейскі Саюз, – зазначыў выступаюца, – аднаўляць агульную спадчыну».

(Заканчэнне на стар. 2)

Справа налева: В. Руткаўскас, П. Сапоцька, Р. Сарока

На тым тыдні...

✓ **З 17 жніўня** ў філіяле Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь «Дом-музей І з'езда РСДРП» праходзіць **выстаўка «Палескае мястэчка: Моталь»**, на якой прадстаўленыя фотаздымкі першага мотальскага фатографа Аляксея Мінюка. Гэта своеасаблівы летапіс мястэчка даваеннага і пасляваеннага часу, і фатаграфіі з'яўляюцца выдатнымі дакументамі паўвекавага перыяду жыцця палескага населенага пункта (1927–1977 гг.).

Акрамя асноўнай экспазіцыі ў выставачнай зале прадстаўленыя **«Рэчы з мястэчка»** з прыватных збораў Ірыны Кахановіч (г. Слуцк): дэманструюцца побытавыя рэчы (ручнікі, традыцыйныя кашулі, друкаваныя выданні, скрыпка, гадзіннік і інш.) першай паловы XX ст. розных рэгіёнаў Беларусі.

✓ **20 жніўня** ў Слуцку на набярэжнай побач з фабрыкай «Слуцкія паясы» ўсталявалі **памятны знак «Адраджэнне Слуцкага паяса»**.

22 жніўня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ўрачыста адкрытая **выстаўка «Слова»**, прысвечаная 1150-годдзю славянскага пісьменства.

Выстаўка даследуе феномен узаемапраціканнення выявы і тэксту ў сучасным беларускім мастацтве. З найбольш яркага момантаў можна адзначыць палотны жывапісца-віртуоза Анатоля Кузняцова, тэкставыя канцэптуальныя працы фотамастака Ігара Саўчанкі і інш.

Прыемны дадатак – на 3-м паверсе бібліятэкі працуе **тэматычная кніжная выстаўка «Спачатку было слова»**, прысвечаная юбілейнай даце. Экспазіцыя налічвае блізу 200 выданняў. Увазе наведнікаў прадстаўленыя кнігі, дзе адлюстраваны ўзнікненне і развіццё пісьменства на славянскіх землях.

Мастацкая выстаўка «Слова» будзе працаваць да 13 кастрычніка, а кніжную выстаўку можна наведаць да 30 снежня.

✓ **22 жніўня** ў мемарыяльным музеі Крысціёніса Данілайціса (Калінінградская вобласць) адбылося ўрачыстае **адкрыццё выстаўкі з фондаў Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа «Пад небам Коласа»**. Выстаўка праводзіцца ў рамках міжнароднага пагаднення аб творчым супрацоўніцтве паміж Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеям Якуба Коласа і Калінінградскім абласным гісторыка-мастацкім музеям. На выстаўцы прадстаўленыя працы беларускіх фотамастакоў Васіля Зянько, Яўгена Казюлі, Уладзіміра Сіза, прысвечаныя родным мясцінам народнага паэта.

Шмат агульнага ў «Новай зямлі» Якуба Коласа з паэмай «Чатыры пары года» Крысціёніса Данілайціса. Абодва вялікія паэты былі вядомымі песнярамі роднага краю, класікамі сваіх літаратураў. І не важна, што час прыходу іх у жыццё раздзяляюць амаль 200 гадоў. Важна іншае: наколькі яны ўсвядомілі неабходнасць у выяўленні чалавека, часу і радзімы ў сваёй творчасці. Таму фотавыстаўка і размясцілася ў мемарыяльным музеі класіка літоўскай літаратуры, а напрыканцы года мінскі глядач зможа бліжэй пазнаёміцца з асобай К. Данілайціса на выстаўцы, прысвечанай 300-годдзю з дня нараджэння знакамітага паэта.

Круглы стол

Да 250-гадовага юбілею М.К. Агінскага

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Мяркуецца стварыць некалькі музейных зонаў, пра якія распавяла намеснік начальніка аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Смаргонскага райвыканкама Таццяна Ражына. Першая – прысвечаная роду Агінскіх, другая – тэатральна-канцэртная зала, трэцяя – гасцёўня. Плануецца таксама стварыць аранжарэю і гасцініцу на 20 чалавек. Дырэктар Дзяржаўнага музея тэатральнай і музычнай культуры Беларусі Зінаіда Кучар зазначыла, што і раней сядзіба ў Залессі развівалася. Штогод у дзень нараджэння Міхала Клеафаса тут ладзіліся святочныя імпрэзы. Вялікую працу па ўшанаванні славы таго земляка праводзіць Нацыянальная камісія са справах ЮНЕСКА, асабіста Уладзімір Шчасны (цяпер ужо яе былы кіраўнік). Агульнымі намаганнямі быў вернуты архіў М.К. Агінскага, праўда, у выглядзе копіяў. Цяпер робіцца іх перагляд і залічбоўка, зробленыя лічбавыя копіі партрэтаў Агінскіх, у сядзібу ў Залессі вернутыя некалькі прадметаў, што належалі кампазітару. Таксама створаная адмысловая выстаўка, прысвечаная Агінскім, якая ўжо дэманстравалася ў Польшчы і была там добра прынятая. Плануецца паказаць яе ў Літве і Расіі.

Цікавымі былі выступленні літоўскіх гасцей. Дырэктар Тракайскага нацыянальнага парку Гінтарас Абаравічус лічыць, што мала аднавіць старыя будынкі: «Рамантычная сядзіба без рамантычнага парку – не поўны аб'ект. Акрамя гэтага, культуры патрэбнае не толькі кропкавае фінансаванне – трэба людзі, якія будуць захоўваць і ахоўваць спадчыну». Выступіў на сустрэчы і старшыня Нацыянальнай камісіі Літоўскай Рэспублікі па справах ЮНЕСКА Ромас Пакаліс, які падзяліўся думкамі пра святкаванне юбілею асобы, што яркі след пакінула і ў літоўскай культуры. Дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея імя Міколаса Чурлёніса Освальдас Даўгеліс зазначыў, што літоўскія краязнаўцы, якія цікавяцца радаводам М.К. Агінскага, вывучаюць таксама лёсы людзей, якія былі побач з Міхалам Клеафасам. Прагучала тут і пытанне, датычнае самога Чурлёніса:

«Ёсць звесткі, што гэты дзеяч мастацтваў мае беларускія карані». На што гасць зазначыў, маўляў, пытанне тое не простае, ды й сам мастак ніколі пра тое не выказаўся, хаця, як адзначаюць даследчыкі, да сталага веку літоўскай мовай не валодаў: «Сітуацыя была тады такая».

Пра пачатак свайго зацікаўлення спадчынай Агінскага распавёў старшыня Мінскага сталічнага саюза прадпрыемальнікаў і працадаўцаў Уладзімір Карагін. Калі за гімн аб'яднання была ўзятая знакамітая мелодыя паланеза, пачалі збіраць звесткі і пра яе аўтара, цікавіцца, як захоўваецца тут ладзіліся святочныя імпрэзы. Вялікую працу па ўшанаванні славы таго земляка праводзіць Нацыянальная камісія са справах ЮНЕСКА, асабіста Уладзімір Шчасны (цяпер ужо яе былы кіраўнік). Агульнымі намаганнямі быў вернуты архіў М.К. Агінскага, праўда, у выглядзе копіяў. Цяпер робіцца іх перагляд і залічбоўка, зробленыя лічбавыя копіі партрэтаў Агінскіх, у сядзібу ў Залессі вернутыя некалькі прадметаў, што належалі кампазітару. Таксама створаная адмысловая выстаўка, прысвечаная Агінскім, якая ўжо дэманстравалася ў Польшчы і была там добра прынятая. Плануецца паказаць яе ў Літве і Расіі.

Агінскіх у Залессі. Пра тое гаварылі даследчыца музыкі Святлена Немагай, музыкі і даследчык, кіраўнік ансамбля салістаў «Вытокі» Аляксей Фралоў, удзельнікі ансамбля «Doux Souvenir», што выконвае творы часоў Міхала Клеафаса, сябры Моладзевага грамадскага аб'яднання «Гісторыка».

Цяпер нашае міністэрства культуры звярнулася са зваротам у ЮНЕСКА аб уключэнні ў Спіс памятных датаў юбілеяў Міхала Клеафаса Агінскага і яшчэ аднаго выдатнага нашага земляка – Іосіфа Гашкевіча, першага консула Расійскай Імперыі ў Японіі, аўтара слоўніка і працаў па японскай мове. Унясенне даты ў спіс дасць

Постаць Тадэвуша Рэйтана, ураджэнца Брэстчыны, даўно займае ў гісторыі беларускага народа пачэснае месца. Гэты гарацкі патрыёт разам з часткай паслоў Сейма Рэчы Паспалітай спрабаваў сарваць зацвярджэнне ганебнага падзелу Рэчы Паспалітай. Сілай, хітрыкамі падзел усё ж такі адбыўся. Знясілены Рэйтан, надломлены, вымушаны быў вярнуцца ў радавое гняздо – вёску Грушаўка, дзе і памёр. Сядзіба мае мемарыяльнае значэнне – гэта гісторыка-культурная каштоўнасць. Драўляны палац вялікіх памераў, на высокім падмурку захаваны да гэтага часу. Ён звернуты фасадам да парку, дзе раслі экзатычныя дрэвы, там была кветкавая аранжарэя, сыраварня, бровар, стайні. Прыгожым аздабленнем да гэтага часу з'яўляецца ўязная алея з грабаў, захавалася возера, цяпер на ім гаспадарыць сям'я лебедзяў. Вялікія ліпы, будынкі стайні, рэшткі агароджы, гаспадарчых пабудоваў, шыкоўны драўляны палац, узведзены пляменнікам Рэйтана, захоўваюць атмосферу таго часу.

Акурат у Грушаўцы нядаўна адбыўся фестываль у гонар Т. Рэйтана. Яго мэта – прыцягнуць увагу да зацвярджэння гістарычнай праўды аб Т. Рэйтане як нацыянальным героі.

Я была запрошаная на свята, чытала свае творы і па просьбе грушаўцаў нават спявала ўласныя песні. Атрымала ад фестывалю вялікую асалоду і ўпэўненасць, што сядзіба будзе адноўленая, калі так шмат зацікаўленых у гэтым: арт-суполка імя Т. Рэйтана, куратар Зміцер Юркевіч, Ніна Прыхач з аддзела ідэалагічнай работы Ляхавіцкага райвыканкама і шмат іншых.

Дырэктар «Пружанскага палацыка» Ю. Зялёвіч прывёз выстаўку карцінаў тамтэйшага мастака Б. Бокшы. Музычныя творы выканаў хор «Амафор» Рудніцкага СДК. Наша дэлегацыя

выступіла першай, уручыла вялікі каравай, чым надала фестывалю асаблівы настрой свецкасці. Гучалі мелодыі легендарнай авангарднай групы «Зартипо», з Баранавічаў прыехаў Дзіма Ску з праектам «Кабы-кабы», блок-квартэт флейтыстаў «Brevis» радаваў класічнай музыкой XVIII–XIX стст. Пад гэтую музыку Алена Прохарова наладзіла майстар-клас старадаўняга танца (яна адна з актывістак кампаніі «Будзьма!»); Зміцер Вішнёў, Ілля Сін, Юрась Барысевіч чыталі творы, ладзілі перформанс. Арт-праект «Неоновая голова» працягнуў працу над трыпціхам «Прысвячэнне Т. Рэйтану», які творцы пачалі пісаць яшчэ на фэсце ў Пружанах. Гучалі песні Рамана Яраша, хараша глядзеліся карціны Алеся Родзіна і працы фотамастачкі Алены Ясінскай.

З фестывалю прысутныя павезлі найлепшыя ўражанні. Людзі цёпла і сардэчна, з разуменнем і падтрымкай успрынялі дзеі і настрой фестывалю. Асобна хочацца падзякаваць загадчыку аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі К. Панімаша за падтрымку ў паездцы на фестываль.

Ніна ДЫДЫШКА
Фота Юрыя ЗЯЛЕВІЧА

На здымках: гурт «Brevis»; хор «Амафор» Рудніцкага СДК; вязная выстаўка Барыса Бокшы

Злева направа: Ромас Пакаліс, Освальдас Даўгеліс і Гінтарас Абаравічус

рэштка пабудоваў, да чаго далучыліся і польскія рамеснікі з Беластока. Потым на аўкцыёне «Сотбіс» была выкупленая адна з кніг успамінаў Ходзькі, які цягам 8 гадоў быў сакратаром М.К. Агінскага, ды перададзеная ў Сморгонь. Выступоўца лічыць, што кнігу варта перакласці з французскай ды выдаць у Беларусі.

Паколькі М.К. Агінскі найбольш вядомы як кампазітар, нямала ўвагі пад час нарады было аддадзенае будучаму, скажам так, музычнаму напаўненню музея

магчымасць правесці ўрачыстыя мерапрыемствы ў розных краінах свету, а таксама ў штаб-кватэры ЮНЕСКА ў Парыжы. Дарэчы, Р. Сарока паведаміў, што цяпер ідзе праца над пастаноўкаю оперы «Міхал Клеафас Агінскі» (музыка Алега Залётнева, лібрэта Сяргея Макарэя), якую стваральнікі плануюць паказаць у гарадах, звязаных з лёсам кампазітара, – Вільня, Масква, Санкт-Пецярбург, Фларэнцыя.

Лявон ПАЛЬСКИ
Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры», «Краязнаўчая газета» з жалем паведамляюць аб заўчаснай смерці народнага мастака Беларусі **Арлена Міхайлавіча Кашкурэвіча** і выказваюць глыбокае спачуванне родным мастака, Беларускаму саюзу мастакоў.

У 1991 годзе з распадам СССР нашая краіна стала незалежнай, як і іншыя саюзныя рэспублікі. Аднак, калі ўсе гэтыя былыя рэспублікі цяпер сталі нацыянальнымі дзяржавамі, дзе развіваецца і шануецца сваё – мова, культура, то Беларусь пайшла іншым шляхам. Беларуская мова «дэ юрэ» – дзяржаўная, але на ёй не вядзецца справядства, няма дагэтуль ніводнай цалкам беларускамоўнай ВНУ, не гучыць яна на нашых вуліцах. Дзеткі нашыя і ў садочках, і ў школах вучацца ў асноўным на мове суседняй дзяржавы – па-руску. Калі запытацца ў людзей, чаму так, ці добра гэта, то яны гавораць пра гістарычныя абставіны, што так вучаць у школе, гавораць на працы. Некаторыя нават няўпэўненыя, ці варта яе захоўваць. Гэта ўсё кажа пра культурную катастрофу ў краіне, пра амаль знішчаны «ген» беларускасці, гонару за сваё, на якім трымаецца любая нацыя і яе культура.

Так, гэта нашая праблема мае сваю даўнюю гісторыю, і пачынаецца яна аж з часоў Люблінскай уніі, заключанай у 1569 годзе пасля жаклівай і стратнай вайны з Масковіяй, пад час якой загінуў кожны трэці жыхар ВКЛ. Разрабаваная і спаленая вайной краіна вымушаная была пайсці на ганебны хаўрус з Польскай каронай. Была створаная канфедэратыўная дзяржава, краіна двух народаў – Рэч Паспалітая. Паводле дамовы кожны народ меў свой урад, войска, грошы і дзяржаўную мову. У ВКЛ дзяржаўнай мовай засталася свая старабеларуская, якую называлі ў той час рускай (мова маскоўцаў называлася тады маскоўскай, а не рускай, як цяпер). Але пасля чарговай вялікай вайны з Масковіяй у 1654–1667 гадах (пры цары Аляксеі Міхайлавічы) сітуацыя змянілася. Дадалі разрухі і казацкія войны 1648–1651 гадоў. Амаль 20 гадоў бесперапынных войнаў зруйнавалі нашу краіну. Загінуў кожны другі жыхар ВКЛ. Спусцілася было страшнае. На ўсходзе краіны загінула да 90 % сельніцтва. Гісторыкі кажуць, што пасля гэтай вайны ўладары адрады ВКЛ ужо не здолелі. У 1696 годзе Сеймам Рэчы Паспалітай прымаецца закон, паводле якога мовай справядства і адукацыі становіцца польская. Наша ліцвінская шляхта да гэтага часу ўжо была амаль цалкам апаленая, акаталічаная і купленая дадатковымі прывілеямі. Такім чынам адбылася першая здрада сваёй культуры, мове, і грамадства падзялілася на польскамоўную шляхту і беларускамоўнае сялянства. Але і «дробны люд» спрабавалі апалачыць праз касцёл і адукацыю. Падзел паглыбляўся.

Але Рэч Паспалітая як дзяржава паступова страчвала сваю моц праз залішні лібералізм і вольнасці, якія мела шляхта. Краіна існавала ў атачэнні моцных, цэнтралізаваных і агрэсіўных імперыяў, таму не мела шансаў на доўгае і бесклапотнае існаванне. Захоп і

падзел краіны паміж трыма імперыямі – расійскай, аўстра-венгерскай і прускай – пачаўся ў 1772 годзе і скончыўся ў 1795-м (трыма падзеламі). На нашу зямлю прыйшлі маскоўскія войскі, і краіна стала часткай Расійскай Імперыі. Імператрыца Кацярына II адразу выказалася ў дачыненні

Напярэдадні Дня беларускага пісьменства

Чаму і сёння большасць беларусаў не гаворыць па-беларуску?

да нашага краю адназначна: тут ніякіх ліцвінаў-беларусаў не павінна быць. Павінны быць толькі рускія. Словы імператрыцы дакладна паўтарае віленскі генерал-губернатар Канстанцін фон Каўфман: «Вы павінны стаць рускімі ад галавы да пятак і ганарыцца імем расіяніна. Нельга хістацца. Ніякая іншая народнасць жыць тут не мае права, толькі руская. Хто думае па-іншаму – таму няма месца ў гэтым краі».

У Расійскай Імперыі беларусам (і толькі ім) амаль адразу было адмоўлена ў існаванні як народа, як нацыі. Тлумачылі гэта тым, што мы амаль спрадвечна адзіны праваслаўны народ, нашая мова – гэта дыялект рускай, і ніякай беларускай няма. Частка народа апаленая і акаталічаная, але гэта можна выправіць. Гэта не было б магчымым, калі б існавала свядомая нацыянальная эліта, але яе ўжо стагоддзе таму апалачылі, і яна не зрабілася абаронцам беларускай мовы.

Пасля шляхецкага паўстання 1830–1831-х на Беларусі сталі закрываць польскія школы і ліцэі. Закрывлі Полацкую акадэмію, Віленскі ўніверсітэт. Забаранілі беларуска-

моўную ўніяцкую царкву і прымусам пераганялі вернікаў у праваслаўе, у рускую царкву. Але шмат хто пайшоў да касцёла. Таксама ў 1840 годзе адмянілі дзеянне Статута ВКЛ – асноўнага закона нашага краю. Расійская ўлада забараніла ўжываць назву краіны Беларусь і забараніла называцца жыхарам ліцвінамі-беларусамі. З’явіўся Паўночна-Заходні край і тэрмін «тутэйшыя». У самой Расіі на той час яшчэ не было сістэмы народнай асветы, якая існавала ў нас ужо ў XVII стагоддзі. Але пад ціскам абставінаў і часу царскія ўлады пачалі адкрываць рускія царкоўнапраходскія школы. Усе гэтыя змены жыцця для грамадства мелі вельмі разбуральныя наступствы. Асабліва забарона ўніяцкай царквы для простага людю, бо царква вяла набажэнствы на роднай мове і легімітызавала і падтрымлівала мову пры поўнай яе адсутнасці ў адукацыі і друку.

чыноўнік, руская школа і руская царква».

З 1861 па 1906 год на Беларусі было ваеннае становішча. 25 % усяго расійскага войска знаходзілася на нашай тэрыторыі. Прыезджым рускім плацілі ўдвая больш, чым мясцовым беларусам (ну зусім так, як плаціць расійскім артыстам пад час «Славянскага базару»). Беларусы падзялілі на праваслаўных і людзей польскага паходжання (каталікоў). Беларуская эліта, неаб’якавая да мовы і культуры свайго краю, пачала з’яўляцца пераважна на пачатку XX стагоддзя. Гэта былі выхадцы са шляхецкіх сем’яў, часта малазаможных, якія атрымлівалі адукацыю ў Санкт-Пецярбургскіх універсітэтах.

У 1902 годзе была створаная Вацлавам Іваноўскім першая беларуская партыя – БРП, у тым жа 1902-м на яе базе – нелегальна першае беларускае выдавецтва «Загляне

потым і на ўсходзе. Свае вершы пішуць Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Алаіза Пашкевіч... Першую беларускую гісторыю друкуе Вацлаў Ластоўскі. У сакавіку 1918-га ствараецца Беларуская Народная Рэспубліка. Урад новай краіны адкрывае больш за 400 беларускіх школ. Беларуская мова паступова атрымлівае належны ёй статус. І потым ўжо ў БССР, да 1930 года, яна даволі добра развівалася і шырока ўжывалася ў сістэме народнай адукацыі. Гэта дазволіла стварыць нацыянальнасвядомую эліту нашага грамадства.

У 1930 годзе пачынаецца новая палітыка Масквы – палітыка вынішчэння сялянства і нацыянальнай эліты. Пісаць кнігі, размаўляць у горадзе па-беларуску становіцца небяспечна. Акадэмія навук Беларусі была фактычна знішчаная, як і сотні пісьменнікаў, выкладчыкаў, настаўнікаў. Са знішчэннем пісьменнікаў знішчаліся і іх кнігі – тысячамі. Да 1940 года было рэпрэсавана 60 % сяброў Саюза пісьменнікаў БССР. Выжылі толькі 20 чалавек. Ахвярамі рэпрэсіяў з 1921 па 1953 год сталі ў Беларусі больш за 1 мільён чалавек. Пасля Другой сусветнай вайны нашу мову выкінулі з ВНУ і тэхнікумаў, з гарадскіх школ. Чыноўнікі загаварылі толькі па-руску. Беларуская мова засталася, але ў вельмі абмежаваным, дазволеным зверху з Масквы, сегменце грамадства.

Сёння мы асобная краіна. Але адбываецца чарговая здрада сваёй мове – праз рэферэндум 1995 года і змену Закона аб мовах, які цяпер дазваляе мову не ведаць усяму нашаму грамадству. Сёння нават чыноўнік любога рангу мае права беларускай мовы не ведаць, бо ў Законе аб мовах ва ўсіх пунктах ідзе «альбо па-руску, альбо па-беларуску». Гэта значыць на выбар. Калі б замест гэтага «альбо» было «і па-руску, і па-беларуску», то сітуацыя была б іншай. Адукаваны грамадзянін павінен быць беларускую, і рускую мовы. Гэта і ёсць сапраўднае двухмоўе, якое прысутнічае ў іншых краінах.

сонца і ў наша ваконца», якое выдавала беларускія кнігі, газеты і часопісы. В. Іваноўскі і Б. Эпімах-Шыпіла зрабілі першую кірылічную азбуку па-беларуску, каб можна было карыстацца не толькі лацінкай. Да Першай сусветнай вайны выдавецтва выпусціла палову таго, што было напісана беларусамі за апошнія стагоддзі. У 1906 годзе з’яўляецца газета «Наша доля», а потым на яе базе «Наша Ніва». Нашая мова, такім чынам, загучала не толькі з вуснаў сялянаў. У 1916 годзе немцы дазволілі адкрыць першыя беларускія школы (як і польскія ды літоўскія). Спачатку ў заходняй частцы краіны, а

Людзі яшчэ добра памятаюць часы сталіншчыны і бачаць, што ўлада як была савецкая, так савецкаю і засталася. Таму беларускамоўе ў сельніцтва і ў чынавенства асацыюецца з апазіцыйнасцю да гэтай улады, а значыць з небяспечкай. Але трэба нам усім узгадаць адну з формулаў рымскага права – «Чыя мова – таго і ўлада. Чыя ўлада – таго і мова». Таму пытанне мовы народа – гэта пытанне фундаментальнае, пытанне і сапраўднай улады, і жыццяздольнасці нацыі, і пытанне, ці будзем мы нарэшце гаспадарамі на сваёй зямлі, альбо проста «матэрыялам» для выкарыстання нас і нашых дзяцей іншымі народамі.

*Людміла ЛІТВИНАВА,
г. Мінск*

Так павялося, што аматары літаратурнага слова лепш ведаюць пісьменнікаў, чым крытыкаў і літаратуразнаўцаў, хаця такія выдатныя даследчыкі літаратуры, як Ніна Ватацы, Юльян Пшыркоў, Міхась Мушынскі, Лідзія Савік, за слугоўваюць не меней увагі. Да выдатных вучоных-літаратуразнаўцаў адносіцца і філолаг, прафесар, акадэмік, паэт, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны Васіль Івашын. Да нядаўняга часу я ведаў пра яго толькі з невялікага артыкула ў кнізе «Памяць. Дзяржынскі раён». Мае веды папоўніліся, калі я прачытаў кнігу «Жыццё не пеціла мяне» – успаміны пра В. Івашына былых калег па працы, яго дачкі Наталлі. Наведаў я і мясціны, звязаныя з жыццём вучонага. А яно сапраўды не пеціла Васіля Івашына.

Наш суайчыннік Васіль Івашын

Нарадзіўся Васіль Уладзіміравіч 100 гадоў таму на Койданаўшчыне ў вёсцы Ляхавічы, у шматдзетнай сялянскай сям'і. Вучыцца Васілю давялося шмат. У адным з інтэрв'ю ён казаў, што жаданне вучыцца ў яго было з самых ранніх гадоў. У школу хадзіў за 7 кіламетраў праз лес. Ужо са школьнай парты хлопчык спрабаваў пісаць вершы і паказваў іх свайму далёкаму родзічу і земляку Лукашу Калюгу (сапр. Канстанцін Вашына), які параіў яму не кідаць гэтай справы. «Іскра ў цябе ёсць!» – адзначыў Лукаш Калюга. Такім чынам, ужо дзіцячыя яго гады былі звязаныя з літаратурай, творчасцю.

Аднак суровыя гады сталінскага тэрору, калі былі знішчаныя сотні беларускіх пісьменнікаў, не спрыялі творчаму ўзлёту В. Івашына. У 1933 годзе ён скончыў Мінскі транспартна-эканамічны тэхнікум. У гэты ж год быў арыштаваны, а затым і расстраляны яго першы літаратурны настаўнік Лукаш Калюга. На вачах студэнта Івашына знікалі беззвартна яго сябры. Тэхнікам-эканамістам ён быць не збіраўся, любоў да мастацкай літаратуры прывяла яго ў 1934 годзе на літаратурны факультэт Мінскага педінстытута. Пад цяжкім молат сталінскіх рэпрэсіяў трапіў і бацька Васіля, просты селянін Уладзімір Сяпанавіч. У 1937 годзе яго арыштавалі і расстралялі. У гэты сатанінскі год была знішчана амаль уся творчая інтэлігенцыя Беларусі. Маці Васіля Ганне Іванаўне давялося адной гадаваць дзяцей.

У 1938 годзе В. Івашын скончыў інстытут і быў накіраваны на працу ў Віцебскае педвучыліш-

ча выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры. Нядоўга давялося яму папрацаваць у мірны час. Грымнула Вялікая Айчынная вайна, і малады педагог быў мабілізаваны ў армію. Ужо 6 ліпеня ён прыйшоў на зборны пункт. Давялося служыць яму ў звышсакрэтных вайсковых падраздзяленнях – абслугоўваць баявыя машыны рэактыўнай артылерыі, якія ў народзе ласкава празвалі «Каццошамі». Прайшоў усю вайну і ў званні старшыні сустрэў свята Вялікай Перамогі, якое супала з днём яго нараджэння – 9 мая. За ратныя подзвігі В. Івашын быў узнагароджаны ордэнам Вялікай Айчыннай вайны II ступені і многімі медалямі.

Пасляваенныя гады былі для франтавіка часам станаўлення як вучонага. У рэспубліканскай партыйнай школе пры ЦК КПБ давялося яму выкладаць беларускую мову і літаратуру, і лекцыі яго, дарчы, слухалі будучыя народныя пісьменнікі Беларусі Іван Шамякін і Андрэй Макаёнак. Пасля навучання ў аспірантуры і абароны кандыдацкай дысертацыі малады вучоны працаваў у Інстытуце літаратуры АН БССР, а ў 1965 годзе стаў доктарам філалагічных навук. З кастрычніка 1967 года да 1978 года В. Івашын узначальваў Навукова-даследчы інстытут педагогікі Міністэрства асветы БССР і быў абраны акадэмікам Акадэміі педагогічных навук СССР. Мяняліся назвы навуковых арганізацыяў, у якіх даводзілася працаваць вучонаму, але ён заставаўся адным з самых аўтарытэтных і паважаных асобаў у навуковым свеце. Пра гэта сведчаць успаміны тых, хто працаваў з ім і добра яго ведаў: Але-

ся Бельскага, Уладзіміра Гніла-мёдава, Дзмітрыя Бугаёва, Міхася Мушынскага, Міколы Мішчанчука, Васіля Зуёнкі, Міхася Тычыны і іншых.

Амаль шэсць дзесяцігоддзяў працаваў В. Івашын у беларускім літаратуразнаўстве. Ён аўтар больш як 300 навуковых працаў, вядомы спецыяліст па творчасці Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча і іншых пісьменнікаў. Некалькі пакаленняў вучыліся па яго падручніках беларускай літаратуры. Вершы В. Івашын пісаў толькі ў дзіцячыя і юнацкія гады. А сапраўдны паэтычны талент у ім «прарэзаўся» тады, калі яму было 82 гады. Як адзначаў У. Гніла-мёдаў, Васіля Уладзіміравіча як самага позняга дэбютанта ў гісторыі паэзіі можна ўносіць у Кнігу рэкордаў Гінеса. Спачатку пабачыла свет кніга «Слова», потым з'явіўся «Покліч памяці», а затым зборнікі паэзіі «З верай і надзеяй» і «Прызванне». Многія вершы паэта прысвечаны Янку Купалу, творчасць якога ён даследаваў.

В. Івашын любіў прыроду, сваю вёску Ляхавічы. З заміланнем піша ён аб сваіх родных мясцінах у вершы «Табой, мая радзіма, узгадаваны»: «І ўсё тваё мне стала блізім, родным, // Ўсё адгукнулася ў маёй душы: // І песня матчына з тужою народнай, // І рэчка Уса, што плыла ў цішы». У апошнім інтэрв'ю на пытанне журналіста, якое месца на зямлі яго мілей, ён адказаў, што самае мілае месца – лес каля вёскі, у якой нарадзіўся.

Нядаўна я наведаў вёску Ляхавічы, пахадзіў па сцяжынках Васіля Уладзіміравіча. Вёска Ляхавічы размяшчаецца ў маляўнічай мясцовасці, на беразе рэчкі Усы, прытока Нёмана. Яе ўпрыгожваюць магутныя дрэвы, сярод якіх вылучаецца дуб-волат, на зламаны вярхавіне якога звіў гняздо буслі. Дуб гэты пасадзіў яшчэ ў пачатку XIX стагоддзя прапрадзед В. Івашына. Аб гэтым магутным, у тры абхват, дрэве паэт напісаў верш «Размова з дубам». Насупраць дрэва збераглася хата, у якой жыў В. Івашын. Да мяне падыйшла жанчына, мы пазнаёміліся. Завуць яе Соф'я Жукавец, яна пляменніца В. Івашына. Соф'я Генадзьеўна адзначыла, што яе дзядзька Васіль і на працы, і дома размаўляў толькі на роднай мове. Малодшая яго сястра Вера жыла ва Украіне. У падарожжы па Ляхавічах і наваколлі мяне суправаджалі загадчыца Ляхавіцкай сельскай бібліятэкі Людміла Кастарэнка, якая добра ведала В. Івашына і яго сям'ю, а таксама загадчыца сельскага клуба Вольга Дадрына. І пляменніца вучонага, і Л. Кастарэнка адзначылі, што В. Івашын быў не толькі выдатным вучоным, але і выдатным сем'янінам: са сваёй вернай спадарожніцай жыцця Сімай ён пражыў душа ў душу 64 гады. Яна была для мужа і сябрам, і памочніцай – «пазаштатнай машыністкай». Разам яны выхавалі сына Аляксандра і дачку Наталлю, якая ўспамінае, што бацька яе быў рамантыкам, ідэалістам з чыстым сумленнем. Любімым яго адпачынкам былі рыбалка і збіранне грыбоў. Прыемна было адзначыць, што ў сельскай бібліятэцы намаганьнямі Л. Кастарэнкі абсталяваны куточак, прысвечаны знакамітаму земляку, дзе на відным месцы размясціліся кніга «Жыццё не пеціла мяне» і зборнічкі яго паэзіі.

Лявон ЦЕЛЕШ

Вечарынка ў Паўлінкі

100-годдзе прэм'еры неўміручай купалаўскай «Паўлінкі» адзначылі 15 жніўня на гасціннай радашковіцкай зямлі. Менавіта ў гэты дзень 1913 г. у радашковіцкім клубе пажарнага дэпо ў пастаноўцы Фларыяна Ждановіча мінскі драматычны гурток упершыню паказаў п'есу ў Беларусі.

Праз забарону тагачаснага мінскага губернатара ставіць яе ў Мінску, Радашковічы ўвайшлі ў гісторыю сцэнічнага жыцця першай камедыі Янкі Купалы. Паводле ўспамінаў рэдактара газеты «Наша Ніва», часопісаў «Саха» і «Лучынка», арганізатара гэтай прэм'еры Аляксандра Уласава, акцёры ўз'яўшыся за рукі фалангай на ўсю шырыню шашы ішлі ад станцыі (10 км) праз усё мястэчка са спевамі пад дырыжорствам Аркадзя Смоліча. У той дзень быў кірмаш, панаяхала шмат люду з Маладзечна, навакольных вёсак і з Мінска. А. Уласавым была арганізаваная выстаўка тканіны і свайскай жывёлы. На спектаклі прысутнічалі ганаровыя госці: аўтар п'есы з жонкай і сям'ёй сястры Леакадзіі, Ядвігін Ш., Усевалад Фальскі і інш. Адметнасцю было тое, што ў глядзельнай зале быў «арыгінал» героя п'есы – прататып пана Быкоўскага, якога, каб не было скандалу, добра падпаілі. Акцёрам аддзячылі авацыямі. Гэта быў трыумф. Маладога драматурга закідалі кветкамі. А потым пачаўся сапраўдны бал з беларускімі народнымі танцамі.

Сучасная святочная імпрэза не ставіла за мэту зрабіць рэканструкцыю тагачасных падзеяў. Але асобныя эпизоды былі ўзноўлены. Акрамя арганізатараў свята, якіх прадставілі дырэктар літаратурнага музея Песняра Алена Ляшковіч

і музейшчыкі, начальнік аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Маладзечанскага райвыканкама Аляксандр Рамановіч і супрацоўнікі Радашковіцкага цэнтра культуры і вольнага часу, былі запрошаныя ганаровыя госці – акцёры Купалаўскага тэатра народная артыстка Марыя Захарэвіч і адзін з нядаўніх выканаўцаў ролі Быкоўскага – Павел Яскевіч, літаратары Анатоль Бутэвіч, Пятро Васючэнка, Віктар Шніп, мясцовы краязнаўца Міхась Казлоўскі.

Ад клуба двойчы прайшлі пешкі (трохі меней за 10 км) да касцёла Св. Тройцы. Народны фальклорна-этнографічны гурт «Маркавічкі» і этна-фольк гурт «Гуда» праспявалі песні, што гучалі ў радашковіцкай «Паўлінцы»: «Чаму ж мне ня пець», «Ой пайду я лугам, лугам...» і інш. Была і выстаўка, але літаратурная – «Янка Купала і тэатр», прысвечаная станаўленню класіка як драматурга, пра яго жыццё ў Вільні, з занатаванымі ўражаннямі ад радашковіцкай прэм'еры. Цудоўнай атрымалася і традыцыйная танцавальная вечарынка з народнымі танцамі, а таксама – гарбатай, кавай і напоямі з пачастункам ад вечна маладой «100-гадовай Паўлінкі».

Адбылося і традыцыйнае ўскладанне кветак да помніка Янку Купалу, расповеды пра акцёраў тагачаснай пастаноўкі, аб мясцінах, звязаных з жыццём і творчасцю Песняра. А галоўнае – было шмат мясцовых дзетак, якім працягваць народныя традыцыі, неслі ў будучыню Купалава слова і гадаваць белыя ружы – любімыя кветкі Паэта. Іх прывёз Купалаўскі музей спецыяльна для высадкі перад касцёлам, дзе быў ахрышчаны Янка Луцэвіч.

Наш карэспандэнт
Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Загадчык бібліятэкі Людміла Кастэнка каля стэнда, прысвечанага В. Івашыну

Вітае гасцей П. Яскевіч (уверсе), ускладанне кветак да помніка Янку Купалу

Маршрут

Турыстычны маршрут мусіць праходзіць праз наступныя гарады і населеныя пункты.

Лужскі – аграгарадок у Шаркаўскім раёне. 7 студзеня 1858 года ў мястэчку Лужкі Віленскай губерні ў сям’і яўрэя Іуды Перэльмана нарадзіўся сын Лазар. Калі яму споўнілася 5 гадоў, памёр бацька. Выхаваннем Лазара займалася маці, якая хацела, каб сын стаў рабінам. Першапачатковую адукацыю ён атрымаў у яўрэйскай школе ў Лужках.

Полацк – старажытны горад Беларусі. У 1871 годзе маці завезла трынаццацігадовага хлопчыка на вучобу ў полацкі ешыбот (яўрэйскую духоўную семінарыю). Юнаку пашанцавала: рэктар ешыбота быў вальнадумцам і сам навучыў хлопчыка іўрыту, нават чытаў разам з ім «Рабінзона Круза» ў перакладзе на іўрыт.

Менавіта ў Полацку ўпершыню ў будучага Бен-Іегуды з’явілася думка вярнуць іўрыту статус жывой размоўнай мовы. Маці вельмі занепакоілася, калі даведалася пра дзівацкую цікаўнасць сына да іўрыту і свецкай літаратуры. Багаты дзядзька забраў пляменніка з ешыбота і прывёз да сябе ў Глыбокае.

Глыбокае. У Глыбокім Лазар атрымаў доступ у дом мясцовага дэсідэнта – шанаванага глыбоцкага хасіда Шмуэля Ёнаса. Дочкі Ёнаса Дэбора і Хемда раслі па-еўрапейску адукаванымі паненкамі. Старэйшая Дэбора вучыла Лазара рускай і французскай мовам. Атмасфера гэтага дома прымусіла задумацца Перэльмана аб працягу адукацыі: дзядзька накіраваў юнака ў Дзвінск (цяпер Даўгаўпілс) у рэальнае вучылішча.

Даўгаўпілс. Тут панавала «здань камунізму»,

што блукала па калідорах і аўдыторыях. Але вось у 1877 годзе пачалася руска-турэцкая вайна. Захоплены гераічным змаганнем балгараў, Л. Перэльман падумаў, што і яго маленькі народ мог бы адваяваць у туркаў Палестыну – адраджыць Ізраіль на зямлі продкаў. Следам прыйшло і другое прасвятленне: мова – вось

яўрэйскай краіны мусіў быць іўрыт.

Але што такое іўрыт? Слова гэтае на старажытнай семіцкай гаворцы, якой карысталіся ў Вавилоне, значыла «зарэчны». Множны лік іўрым – «зарэчныя» (так называлі тых, хто разам з патрыярхам Абрагамам пайшоў за Ефрат у пошуках новай пашы для жывёлы).

Захаваць памяць

У рэдакцыю «Краязнаўчай газеты» патрапілі лісты Эдмунда Гірына з прапановамі па стварэнні турыстычнага маршруту і фонду Лазара Перэльмана (Эліэзера Бен-Іегуды) – знакамітага пісьменніка XIX стагоддзя, грамадскага дзеяча, які адраджыў адну з найстаражытных моваў свету, мову Старога Запавету – іўрыт. З выказанымі прапановамі хацелася б пазнаёміць чытачоў.

Мэта стварэння дадзенага маршруту – адраджэнне і захаванне культурнай і духоўнай спадчыны Беларусі, умацаванне прэстыжу нашай краіны ў міжнароднай супольнасці. А таксама – паказаць, што Беларусь ганарыцца імёнамі розных нацыянальнасцяў, якія ўнеслі і ўносяць неадчужны ўклад у развіццё культуры, грамадска-палітычнага і духоўнага жыцця не толькі ў Беларусі, але і ў іншых краінах свету.

Аўтар праекта і гэтых радкоў акрэсліў накірункі, у якіх варта працаваць для дасягнення мэты: трэба аб’яднаць у маршруце такія віды турызму, як лакальны, падзейны, настальгічны, рэлігійны, рытуальны; пашырыць спазнавальную функцыю наведнікаў, асабліва прадстаўнікоў замежных краінаў, паглыбіць іх веды і кругагляд аб прыродзе багатай і невычэрпнай культуры беларусаў, яе адметнасці і непаўторнасці; папулярызаваць гэтыя веды. І зрабіць маршрут прыбытковым для бюджэтай месцаў наведвання.

той цэмент, што робіць з народа нацыю.

Мова ідыш на гэтую ролю ніяк не падыходзіла: яна ўзнікла ў час выгнання яўрэяў на падмурку нямецкіх і славянскіх дыялектаў. Мовай будучай

Назоў замацаваўся і за нашчадкамі Аўраамавага роду: іўрым па-беларуску яўрэі. Літаральна слова іўрыт азначае «мова зарэчных».

Рэальнае вучылішча ў Дзвінску Лазар закончыў у 1877 годзе на выдатна.

Парыж. Пасля заканчэння рэальнага вучылішча Перэльман паехаў у Парыж вучыцца на лекара. Ён справядліва меркаваў, што гэтая прафесія самая дэфіцытная ў Палестыне. А неўзабаве ў парыжскім часопісе «Гашахар» («Сэнс») з’явіўся артыкул, аўтар якога ўпершыню звязаў адраджэнне яўрэйскай дзяржаўнасці з адраджэннем іўрыту: «У нас ёсць мова, на якой мы і сёння можам пісаць і выявіць абсалютна ўсё, а калі ёсць жаданне – і загаварыць». Гэты абуральны, на думку многіх яўрэяў, артыкул быў падпісаны імем Эліэзера Бен-Іегуда (за ім хаваўся Лазар). Бен-Іегуда на іўрыце азначае

Так выглядала синагога ў мястэчку Лужкі Шаркаўшчынскага раёна пасля Вялікай Айчыннай вайны

«сын Іўдзеі». Лазар пачаў складаць слоўнік ужывання іўрыцкіх словаў, частку з якіх знаходзіў у святых кніжках іўдаізму.

Знясіленне працай і нястача зрабілі сваю справу – Эліэзер захварэў на сухоты.

Эдмунд ГІРЫН, г. Наваполацк

(Заканчэнне ў наступным нумары)

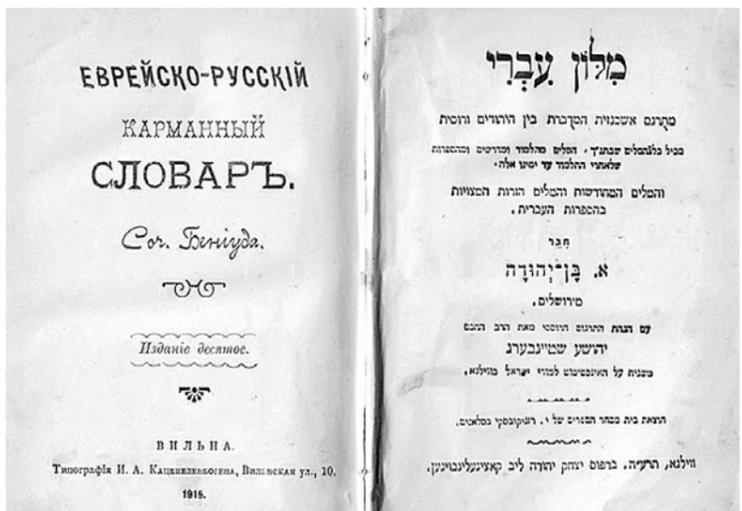
Драўляна-каменная синагога ў Глыбокім на фотаздымку 20-х гадоў XX ст.

Старыя яўрэйскія могілкі ў Глыбокім на фотаздымку 1997 г.

Синагога ў Даўгаўпілсе (сучасны выгляд)

Кішэнны яўрэйска (іўрыт)-рускі слоўнік, складзены Бен-Іегудам, выдадзены ў Вільні ў 1915 г.

Пераклады Уладзіслава Сыракомлі

Большасць аўтараў, якія пісалі пра жыццё і творчасць знакамітага бела-

руска-польскага паэта і публіцыста Уладзіслава Сыракомлі (сапраўднае імя Людвік Кандратовіч), асабліва адзначалі яго перакладчыцкую дзейнасць. Пабачылі свет шэсць кніг Сыракомлі з перакладамі твораў польска-лацінскіх паэтаў. Акрамя гэтага, пераклады вершаваных твораў з рускай мовы ў творчай дзейнасці нашага земляка займаюць значнае месца. Ён перакладаў вершы Рылеева, Лермантава, Някрасава, Курачкіна і Нікіціна. Мастацкая вартасць гэтых перакладаў, іх ідэя-дэмакратычная скіраванасць, значнасць для развіцця яго арыгінальнай творчасці яшчэ да канца не раскрытыя.

Партрэт У. Сыракомлі
(мастак А. Шэмеш)

Уладзіслаў Сыракомля з юнацкіх гадоў шанаваў рускі народ, любіў рускую

літаратуру, падкрэсліваў ролю А. Пушкіна ў яе стварэнні і развіцці. У дзявятым раздзеле нарыса «Школьныя часы» ён узгадвае свайго настаўніка рускай мовы і літаратуры, які і пазнаёміў яго з творчасцю рускіх паэтаў Пушкіна, Жукоўскага і інш.

Вядома, што Уладзіслаў Сыракомля пераклаў тры вершы А. Пушкіна: «А в ненастные дни собирались они» (эпіграф да першага раздзела аповесці «Пиковая дама»), «Узник» («Сижу за решёткой в темнице сырой...») і «Лициний» («Лициний, зришь ли ты...»).

Першы з іх Сыракомля пераклаў яшчэ ў 1846 годзе і ўключыў у сваю аповесць «Стары кавалер», што з'яўляецца працягам аповесці «Сапернікі». Гэтыя творы – злосная сатыра на шляхту, дзе аўтар паказвае яе беспакаранасць, неабмежаванае самавольства, а таксама бяспраўе прыгонных. Верш А. Пушкіна таксама падкрэслівае востра выражаны сатырычны ха-

рактар аповесці. Сыракомля ўключыў верш у апісанне картачнай гульні ў графа Юсціна. Пераклад яго не з'яўляецца дакладным: з сюжэтным матэрыялам арыгінала ён абышоўся вельмі вольна – зрабіў мацнейшымі мясцовыя побытавыя рысы, пашырыў аб'ём верша і ператварыў яго ў жанравую сцэнку.

Герб «Сыракомля»

Верш «Узник» паэт пераклаў у 1847 годзе пад назваю «Арол». Гэты пераклад таксама не вызначаецца дакладнасцю. Вязень ператварыўся ў арла, прычым не ў маладога, як у Пушкіна, а ў арла, які састарэў у няволі. Пры такіх

змяненнях верш атрымаў новае адценне: востры палітычны сэнс парыву да волі чалавека падмяняўся ў Сыракомлі імкненнем да волі кожнай жывой істоты. Тым больш, што многія мастацкія адметнасці верша і яго народна-песенны каларыт перакладчык улавіў вельмі тонка. У перакладзе беларускага паэта гэты верш нагадвае народную песню, што зразумела: у той час ён вывучаў народную творчасць і на гэтым падмурку ствараў арыгінальныя творы.

Верш «Лициний» Сыракомля пераклаў у 1854 годзе. У гэтым перакладзе, пры ўсім яго мастацкіх вартасцях, шмат недакладнасцяў. Сыракомля памясціў на першы план супрацьпастаўленне горада і вёскі, разбэшчаных багачоў і простых людзей, але канкрэтнага палітычнага сэнсу ўсяго верша А. Пушкіна яму перадаць не ўдалося.

Нягледзячы на некаторыя недакладнасці ў перакладах і вольныя трактоўкі, пераклады выклікаюць цікавасць. На падмурку шэрагу іншых дадзеных мы можам казаць пра добрае веданне Сыракомлем арыгінальных тэкстаў твораў знакамітага рускага паэта, пра разуменне іх адметнасцяў і мастацкіх сродкаў.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ

Развіццё краязнаўства ў БССР

Калі ў 1927 г. у сувязі з пераходам на новы, больш складаны, метады збору слоўнага матэрыялу, праца замарудзілася, слоўнікавая камісія Інбелкульту параіла рыхтаваць раённыя, невялікія слоўнікі. Пры гэтым прымалася пад увагу, што кожнае раённае краязнаўчае таварыства будзе збіраць мясцовыя словы і ў любым выпадку захоўваць архіўны матэрыял у якасці даведніка для мовазнаўцаў. Па даручэнні камісіі М. Каспяровіч склаў праграму «Як сабраць і ўкласці слоўнік мовы свайго раёна», апублікаваную ў «Нашым краі». Але перамены ў грамадстве не дазволілі шырока разгарнуць працу па стварэнні раённых слоўнікаў. Выданнем слоўніка аб'ёмам 9 000 моўных адзінак у 1929 г. завяршылася дзейнасць чэрвеньскіх краязнаўцаў. «Краёвы слоўнік Чэрвеньшчыны» быў падрыхтаваны настаўнікам, заснавальнікам мясцовай краязнаўчай арганізацыі М. Шатэрнікам. Гэты слоўнік лічыцца эталонным для Міншчыны, паколькі мова Чэрвеньскага краю з'яўляецца тыповай для ўсяго рэгіёну. Галоўная вартасць слоўніка, як адзначаў Я. Карскі, у прыкладах, якія пацвярджаюць значэнне словаў. Гэтыя прыклады прыводзяцца ў дакладным запісе і па іх можна вывучаць фанетычныя, марфалагічныя і сінтаксічныя з'явы адлюстраваныя ў слоўніку мясцовасці. Сам Карскі па матэрыялах слоўніка М. Шатэрніка апублікаваў нарыс аб чэрвеньскай гаворцы.

Вядома, што сябра Заслаўскага раённага таварыства У. Шалешка сабраў 7 000 словаў для ўкладання моўнага слоўніка вёскі Недраскі, аднак далейшы лёс краязнаўцы і яго працы цямьяны.

На Другім Усебеларускім краязнаўчым з'ездзе (10–13 лютага 1927 г.) дэлегаты прадстаўлялі ўжо дзевяцітысячны калектыў краязнаўцаў. Значна больш, чым на першым з'ездзе, было сяброў раённых краязнаўчых арганізацыяў. З'езд канстатаваў, што праца ў рэгіёнах вялася над зборам краёвага слоўнага матэрыялу, фальклору, над метаэрагалічнымі і фэналагічнымі назіраннямі. Але на з'ездзе было вынесенае рашэнне аб пераарыентацыі краязнаўчай працы на вывучэнне мясцовай эканомікі і энергетычных рэсурсаў. Тым самым змест краязнаўчых даследаванняў звязваўся з задачамі, якія ставіліся партыйнымі і ўрадавымі структурамі як галоўныя ў сацыяльна-эканамічным будаўніцтве краіны. Гэта прывязвала краязнаўчую працу да дзяржаўнай ідэалагічнай і эканамічнай палітыкі, і тым абмяжоўвала яе змест. Рашэнні гэтага з'езда адлюстравалі пачатак адміністрацыйнага ўціску на краязнаўчы рух і тых негатыўных з'яваў, што ў хуткім часе прывялі да яго спынення.

У сярэдзіне 1920-х гг. склаліся 3 тыпы краязнаўчых арганізацыяў: а) акруговыя краязнаўчыя таварыствы; б) раённыя краязнаўчыя таварыствы; в) гурткі (пры школах, тэхнікумах, хатах-чытальнях, сельскіх Саветах). Вялікую працу праводзілі Віцебскае, Магілёўскае, Аршанскае акруговыя таварыствы краязнаўства, краязнаўчыя арганізацыі ў Гомелі, Мінску і іншых рэгіёнах. Так, плённа працавалі ўдзельнікі Віцебскага акруговага таварыства краязнаўства на чале з М. Каспяровічам. У ім было 500 сяброў і існавала 5 секцыяў: культурна-гістарычная, прыродазнаўчая,

мастацкая, асветніцкая, беларусазнаўчая, працаваў астранамічны пункт, фэналагічнае бюро, камісія па стварэнні краязнаўчых музеяў, збіранні жывой мовы Віцебшчыны, вывучэнні яўрэйскай культуры і інш. Праводзіліся агульныя пасяджэнні таварыства, на якіх чыталіся рэфераты па выніках даследаванняў (гісторыя Віцебска, жыццё і дзейнасць А. Сапунова, віцебская архітэктура і інш.). Выйшлі каштоўныя краязнаўчыя кнігі: зборнік «Віцебшчына», першы рэгіянальны дыялектычны «Віцебскі краёвы слоўнік» М. Каспяровіча.

У Аршанскім акруговым краязнаўчым таварыстве плённа вяліся гістарычныя даследаванні і друкаваліся іх вынікі. Былі выдадзеныя такія важныя працы, як «Гісторыя Воршы», «Матэрыялы да гісторыка-археалагічнай карты акругі», «1905 на Аршаншчыне», «Ворша ад XI да XV ст.».

Багатыя вынікі розных кірункаў і формаў краязнаўства публікаваліся на старонках перыядычнага друку і асобных выданняў. Краязнаўцы імкнуліся арганізаваць выпуск спецыяльных перыядычных выданняў. У 1920-я часопісы пад назвай «Наш раён» выпускаліся Барысаўскім, Смалявіцкім і Асіповіцкім раённымі краязнаўчымі таварыствамі. Унікальныя матэрыялы ўвайшлі ў краязнаўчыя зборнікі «Аршаншчына», «Віцебшчына» і інш. Але выключная роля ў разгортванні краязнаўчага руху і яго дасягненнях належыць часопісу «Наш край». Часопіс – лепшы перыядычны орган беларускага краязнаўства за ўсю яго гісторыю, выдаваўся ЦБК з кастрычніка 1925 па 1930 г. У перадавым рэдакцыйным артыкуле гаварылася: «З'явілася патрэба ў спецыяльным краязнаўчым часопісе, з дапамогай якога краязнаўчыя арганізацыі і асобы, зацікаўленыя краязнаўствам, маглі б абменьвацца сваімі ведамі, пазнаёміцца з новымі краязнаўчымі працамі і знайсці інструкцыі для сваёй дзейнасці». Рэдактарам часопіса быў З. Бядуля, членамі рэдакцыі М. Каспяровіч, М. Бялуга. У «Нашым краі» друкаваліся вядомыя вучоныя і аматары краязнаўства: М. Азбукін, Д. Васілеўскі, В. Пераход, І. Сяржанін, В. Купрэвіч, Я. Крукоўскі, П. Салаўёў, А. Ляўданскі, З. Магілёўчык, А. Фядзюшын, С. Шутаў, А. Немцаў, Я. Калодкін і інш. На старонках ча-

сopіса асвятлялася становішча краязнаўчага руху ў Беларусі, метадыка і тэхналогія краязнаўчых даследаванняў і друкаваліся іх вынікі, ставіліся першачарговыя задачы краязнаўства. Асноўнымі раздзеламі часопіса былі: агульнавуковыя, матэрыялы з месцаў, анкеты, праграмы і інструкцыі, хроніка, бібліяграфія. У 1926–1928 гг. у «Нашым краі» былі апублікаваныя 94 даследчыя працы, прысвечаныя асобным рэгіёнам, 51 артыкул па метадалогіі і гісторыі краязнаўства, 100 праграмаў і інструкцыяў па краязнаўчых даследаваннях, 129 інфармацый аб працы мясцовых арганізацый, 16 бібліяграфічных паказальнікаў і аглядаў. Шматлікія фотаздымкі, схемы, табліцы, планы, карты павышалі інфарматыўнасць публікацыяў, дапамагаючы выданню і сэння заставацца каштоўнай крыніцай краязнаўчых даследаванняў.

Адметнай з'ява было выкарыстанне адміністрацыйнага рэсурсу для падтрымкі краязнаўчай дзейнасці: на рэгіянальныя органы ўпраўлення, кіраўніцтва ўстановаў і прадпрыемстваў была ўскладзена адказнасць за адкрыццё краязнаўчых арганізацыяў. Гэтая з'ява мела становішча, і адмоўныя рысы. Станоўчае праяўлялася ў дзеяннях мясцовага кіраўніцтва па стварэнні краязнаўчых арганізацыяў, аказанні ім ідэяльнай і матэрыяльнай падтрымкі (прадстаўленні памяшканняў для пасяджэнняў і інш.). Некаторыя кіраўнікі сур'ёзна цікавіліся краязнаўствам і асабіста ўзначалілі пярвічныя арганізацыі, напрыклад, старшынямі пярвічных краязнаўчых арганізацыяў былі рэктар БДУ У. Пічэта, дырэктар Мсціслаўскага педтэхнікума Я. Бялькевіч. Аднак разгортванне краязнаўчага руху не працякала роўна і бесканфліктна. Адмоўныя рысы праявіліся ў фармальных падыходах да функцыянавання суполак, асабліва ў «добрахотна-прымусовым» залічэнні работнікаў арганізацыяў і прадпрыемстваў у склад іх сяброў. Гэта вяло да пасіўнасці некаторай часткі ўдзельнікаў краязнаўчых гурткоў і таварыстваў. Аднак у цэлым ніколі ў айчынай гісторыі яшчэ не было такога масавага краязнаўчага руху, як у другой палове 1920-х гг.

Валяціна САІТАВА

(Працяг будзе)

Традыцыі і сучаснасць

Українські фольк-метал з беларускім акцэнтам

«Тінь Сонця» – «Танець серця», Київ, 2012, «Наш Формат»

Рэцэнзуючы нека ў беларускай прэсе папярэдні альбом кіеўскага гурта «Тінь Сонця» («Полум'яна рута»), я даў публікацыі прэтэнцёзны заглавак «Самы беларускі CD «Тінь Сонця» («Переходный возраст» № 27 за 2007 г., «Товарищ» № 45 за 2007 г.), бо ў рэліз увайшла ДВОЙЧЫ адна англамоўная беларуская песня – «Twilight Sun» гомельскага гурта «Gods Tower»: на ўкраінскай мове і на беларускай. Пазней на адным з мінскіх сольных канцэртаў лідара калектыву Сэргія Васылюка пачуў нямаля добрых водгукаў пра беларускі пераклад, які, па-шчырасці, я й рабіў. Нам параілі працягнуць творчае супрацоўніцтва, хоць Сэргій і без мяне плённа папаўняў беларускі кантэкст сваёй творчасці: для многіх незабыўныя ўражання пакінуў на канцэрце ў мінскім клубе «Re:Public» ягоны бліскучы кавэр «Малітва» паводле вялікіх «Песняроў». І ўсё ж мы дамовіліся на працяг... І ў сакавіку 2011 г. хіт-парад «Тузін Гітоў» пачала штурмаваць новая беларуская песня каралёў украінскага фольк-металу – «Шлях у лес». І ў тым жа годзе на вядомай многім фірме «Наш Формат» выходзіць яшчэ адзін «самы беларускі CD «Тінь Сонця»».

Зрэшты, хоць песня «Шлях у лес» таксама ўвайшла ў альбом на ўкраінскай і беларускай мовах, гэта найперш украінская песня. І нашае супрацоўніцтва з Сэргіем не назавеш простым, бо чалавек ён з надзвычай сфармаванай жыццёвай філасофіяй. Калі я, напрыклад, сустракаю ў ягоным тэксце нешта пра балоты і дапускаю знявагу самога панятку (бо мы ўсе звыклі называць балотам усё непрыемнае), ён прыныпова тлумачыць сутнасць памылкі, называючы балота крыніцай жыцця. Такім чынам, працуючы над перакладамі, я і сам пераглядаў жыццёвы базіс. Бывалі і банальныя спрэчкі розных пазіцыяў. Але да згоды прыйшлі:

Ты будуеш у полі сцяну?
А я – люблю
Сустрэць каб з німфаю
світанак...
Гайдацца каб з русалкамі
на вярбе...
І каб з чаротам пагутарыць
у журбе.
Тут вецер замятае след,
І ў добры шлях вядуць
Сонца і Полань.
Калі пачуеш песню з поля... –
Я! Не здань.

Хоць я спярша зблытаў німфаў (маўкі) з ваўкамі, але ўсё адно гэта гімн чалавека, гарманічна злітага з першаснай, незакаванай у «зручны» бетон, прыродай. Калі Сэргій намаўляў прапанаваць яму мой уласны тэкст, давалося адмовіцца з прычыны стыхій-

«Тінь Сонця» (хоць і дзіўна, што яна з'явілася ў трэцім афіцыйным альбоме гурта). Аднак, і пашпарт не выдаюць чалавеку пры нараджэнні.

Захапляльным хітом стала яшчэ адна «знаёмая» песня – «Козача могила» з альбома «Над Дзікім Поле» (2005 г.). У альбоме «Танець серця» ёйная новая версія.

Прыгаданаму Олэксію Васылюку належыць аўтарства кампазіцыі «По вранішній зорі», а ўсё астатняе («У цьому полі, сіньому, як льон», «Сонця літ», «Перша квітка», «Схована у мр'ях») – плён натхнення Сэргія Васылюка.

Мне асабіста пачэсна быць перакладчыкам найгалоўнага хіта альбома («Дорога в ліс» выбухае і рытмамі, і філасофскімі абагульненнямі, і дынамізмам аранжыровак). Але сам альбом ці не найбольш з усіх напампаваны хітамі: лірычны фолькавы «Золотослов», які мае і беларускія аналогіі (разам жа былі ў Вялікім Княстве Літоўскім, экзатычна-містычны «Хросту Ваўкалака» (ніякага блюзнэрства), пранізліва меладычны «Місяцю мій», казачная акустычная балада «По вранішній зорі» («Де знайти її тепер між болотами?...»), маштабнае, але разнастайнае і ненадакучлівае васьміхвіліннае палатно «Казачай магілы» («Будь таким, як ти є і не здраджуй себе! Вирушай: б'є життя через край»), кароценькая эмацыйная бомба «У цьому полі, сіньому, як льон», класічная hard'n'heavy інструменталка «Сонця літ» з кароткім ёмістым тэкстам, трагічная lovesong «Перша квітка» ды і аскетычная «Схована у мр'ях». Усе яны не пакінуць слухача абыякавым. А гарачая візітовачка захаве вам адрас не толькі гурта, але і альбома:

Що за біда,
що на неї найшло?
Як же не жити
всьому, що було...
Розлучені руки
і кінчики в'ї...
Місяцю мій,
місяцю мій...

«Як же не жити
всьому, що було» –
вось яна, глабальная
ісціна, выяўленая ў
шчырай песні пра ка-
ханне. Дарэчы, песні
«Місяцю мій» ча-
мусьці найбольш па-
шанцавала ў гэтым
альбоме: па-першае,
яна ідзе чацвёртай у
паўтары дзясятках

трэкаў па згаданай «Дорогою в ліс», апрацоўкай Іванам Лузанам фальклору «Золотослов» і напісанай з братам Олэксіем Васылюком «Хрестіні Вовкулакі» (гэта актыў з часоў афіцыйна нявыдадзенага альбома «Святість Віри», 2002 г.), па-другое, ёю і завяршаецца рэліз двойчы: напрыканца слухаем скарачаную на паўтары хвіліны радыё-версію, а ў відэабонусах – кліп Анатоля Попеля «Місяцю мій».

Паколькі міжволі на згадку ўжо прыходзяць прозвішчы, дык час нагадаць і склад гурта: Сэргій Васылюк (вакал, акустычная гітара), Андрій Хаврук (гітара, клавійныя, сапілка), Іван Лузан (бандура, вакал, клавійныя, гітара), Софія Рагальска (скрыпка), Іван Грыгарак (бас), Володымыр Хаврук (ударныя), Мыкола Лузан (гітара). Гасцёўна ў запісе альбома ўдзельнічалі Стас Семелетов (гітара), Наталія Данюк (вакал), Ольга Мільграндт (віяланчэль).

Дарэчы, калі адкінуць бонусы, канцэптуальным завяршэннем альбома будзе новая песня-візітоўка Івана Лузана

Міць в руці, на лиці –
тінь Сонця,
Вирушаємо здобути те,
що наше.
Зліва голосно лунає
танець Серця...
День вернеться!

Усе гэтыя песні краваюць не толькі ўдалымі рыфмамі ці эфектнымі рыфамі, але і закладзенай у іх «нестандартнай» класічнай традыцыяй, трывалымі пастулатамі простага нармальнага чалавечага жыцця на зямлі. Мы ж насамрэч нават прымаўкі народныя памылкова інтэрпрэтуем, а «Тінь Сонця» не дае. Нездарма ж яны занялі пачэсную старонку ў маштабнай кнізе рок-крытыка Олэксандра Евтушэнко «Україна in Rock», выступалі на шматлікіх фестывалях як ва Украіне, гэтак і за яе межамі («Захід-фест», «Hello Folks», «Стародавній Меджибіж»), а ў 2007-м сталі і першымі ўкраінцамі на «БАСовішчы» ў Польшчы.

Вітаўт
МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

Хто гаспадар у лесе?

Лета – той час, калі хочацца найхутчэй развітацца з горадам і выбрацца ў лес. Але такі адпачынак можа хаваць у сабе вялікую небяспеку. Менавіта таму варта ведаць, як сябе паводзіць у экстрэмальнай сітуацыі.

Першыя, каго варта пазбягаць на прыродзе, – атрутныя насякомыя. Укусы пчолаў, чмялёў, восаў і шэршнёў даволі частыя. Жыццю, як правіла, падобныя выпадкі не пагражаюць, за выключэннем індывідуальнай гіперадчувальнасці да атруты. Нападаючы на чалавека, гэтыя насякомыя колюць у скуру вострае джала, праз якое ўводзіцца яд (выклікае смыленне і ацёк). Таму першае, што трэба зрабіць, – выцягнуць джала, калі яно засталася. Зрабіць гэта можна пінцэтам, але ні ў якім разе не пальцамі: давчы на скуру, вы можаце паскорыць працэс распаўсюджвання атруты.

Пасля накладзіце марлеву сурвэтку ці ватны тампон, змочаны растворам перакісу вадароду, марганцоўкі, нашатырным спіртам ці вадой з соллю (чайная ложка на шклянку). Паменшыць боль таксама дапамагае холад. Ракамендуецца даць пацяпле-ламу шмат піць. Пры з'яўленні цяжкай алергічнай рэакцыі, якая можа суправаджацца ванітамі, пачырваненнем скуры, частым сэрцабіццём, моцным ацёкам, павышэннем тэмпературы цела і агульнай слабасцю, неабходна тэрмінова звярнуцца да ўрача. Можна выпіць таблетку антыгістаміннага сродку (тавегіл, супрасцін, дыазалін).

Акрамя атрутных насякомых у лесе можна сустраць і змей. Пра гэтыя выпадкі мы давалі асобны артыкул у № 30.

Яшчэ адным фактарам рызыкі з'яўляюцца атрутныя расліны. Пакутуюць ад іх часцей за ўсё дзеці: яны не ведаюць, якія з відаў небяспечныя. Але бываюць і выпадкі атручвання дарослых. Некаторыя атрутныя расліны сустракаюцца даволі рэдка, а іншыя наадварот. Мы бачым іх амаль штодня і забываемся на небяспеку. Пастарайцеся, ідучы ў лес, прачытаць пра атрутныя расліны і запомніце, як яны выглядаюць. Найбольш распаўсюджанымі з'яўляюцца: воўчае лыка, вароніна вока, дурман, піжма, малачай, бузіна, ландыш, мак, баршчэўнік, люцік (курыная слепата).

Адны расліны выклікаюць атручванне, трапляючы ў стрававальны тракт, а іншыя небяспечныя нават пры дакрананні да скуры ці слізістай абалонкі. Пры такім уздзеянні неабходна змыць шкоднае рэчыва вадой і накласти стэрыльную павязку, па неабходнасці звярнуцца ў медыцынскую ўстанову. Пры атручванні неабходна прамаць страўнік вадой ці слабым растворам марганцоўкі, прыняць некалькі таблетаў актываванага вугалю і піць як мага больш вадкасці. Калі гэтыя дзеянні не дапамагаюць, ідзіце да ўрача ці выклікайце машыну хуткай дапамогі.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС г. Мінска

Верасень

1 – Дзень беларускага пісьменства (першая нядзеля верасня).

1 – Лунінецкі краязнаўчы музей (1978) – 35 гадоў з часу заснавання (адкрыты ў 1986).

1 – **Жэра Кароль Антоні** (1743, Польшча – пасля 1798), беларускі і польскі пісьменнік, педагог – 270 гадоў з дня нараджэння.

1 – **Сяднёў Майсей Ларыянавіч** (1913, Касцюковіцкі р-н – 2001), беларускі пісьменнік – 100 гадоў з дня нараджэння.

1 – **Федароўскі Міхал Адольфавіч** (1853, Варшава – 1923), польскі і беларускі фалькларыст, этнограф, археолаг, калекцыянер – 160 гадоў з дня нараджэння.

1 – **Шаршэўскі Рыгор Юдэлевіч** (1913, Расія – 1991), піяніст, педагог, адзін з заснавальнікаў беларускай фартэпіянай школы – 100 гадоў з дня нараджэння.

4 – **Брэсцкая (Радзівілаўская) Біблія** (1563), помнік кнігадрукавання на Беларусі – 450 гадоў з часу выдання.

4 – **Фарботка Язэп Аўгустынавіч** (1893, Стаўбцоўскі р-н – 1956), беларускі нацыянальны дзеяч, фатограф, паэт, філосаф, літаратуразнаўца, перакладчык – 120 гадоў з дня нараджэння.

5 – **Явіч Пётр Максавіч** (1918, Венгрыя – 2008), беларускі жывапісец – 95 гадоў з дня нараджэння.

7 – **Кістаў Аляксандр Фёдаравіч** (1903, Расія – 1960), беларускі акцёр, народны артыст Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

8 – **Грачанікаў Анатоль Сямёнавіч** (1938, Гомельскі р-н – 1991), паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1984) і прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1974) – 75 гадоў з дня нараджэння.

8 – **Някрасаў Генадзь Канстанцінавіч** (1918, Расія – 1987), акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 95 гадоў з дня нараджэння.

9 – **Адашкевіч Сяргей Аляксандравіч** (1918, Дзяржынскі р-н – 2008), беларускі скульптар – 90 гадоў з дня нараджэння.

9 – **Вазіла Аляксандр Цімафеевіч** (1888, Слаўгарад – 1937 ці 1943?), беларускі грамадскі дзеяч, паэт, публіцыст – 125 гадоў з дня нараджэння.

10 – **Бірыла Мікалай Васільевіч** (1923, Дзяржынскі р-н – 1992), беларускі мовазнаўца, акадэмік НАН Беларусі, заслужаны дзеяч навукі Беларусі (1978) – 90 гадоў з дня нараджэння.

Жарт тыдня ад Каласка і Калінкі

Унучка, выконваючы школьнае заданне, дапытвае бабулю-векавуху:

– Што табе запомнілася за доўгае жыццё?

ART

– Ох, унучка, помню, дзевяць дзяцей нарадзіла. Раней меней і не рабілі... Аднойчы казёл, зараза не нажэрная, усю маю капусту зглуміў...

– Што больш сур'эзнае прыгадаеш?

– Помню, унучка, як дзед нагу зламаў. А было ета тады, як наш баран з суседавым пабіўся...

Сачыненне ўнучкі-аўцючкі было высока ацэнена настаўнікам.

Сава – не крышталёвая, але – мудрая

Фота

Ўладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 31

Уздоўж: 3. Туман. 5. Дуб. 7. Амлет. 13. Сенажаці. 14. Разнасол. 15. Цвік. 16. Зажынкi. 17. Лета. 20. Грыбы. 21. Альфа. 22. Локан. 24. Яблык. 27. Спас. 28. Жнівень. 32. Дзея. 35. Лодачнік. 36. Грабілка. 37. Вілія. 38. Ікс. 39. Бабка.

Упоперак: 1. Рукавіцы. 2. Верасень. 4. Апад. 6. Ушачы. 8. Муза. 9. Герцаг. 10. Піва. 11. Грак. 12. Золата. 18. Тыдзень. 19. Сакваж. 22. Лісток. 23. Красавік. 25. Лезгінка. 26. Клямка. 29. Ніка. 30. Вянок. 31. Ногі. 33. Жнеі. 34. Хата.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МЛЫН ВЕТРАНЫ – збудаванне для размольвання зерня з дапамогай сілы ветру; тое, што і *вятрак* (артыкул гл. у № 16 (177) за 2007 г.).

МНЕМАНІЧНЫ ВЕРШ (ад грэч. mnenikon мастацтва запамінавання) – вершаваны твор практычнага ці навучальнага характару. Форма верша аблягчае запамінаванне пэўных правілаў ці лічбаў. Такі верш пашыраны ў разнастайных жанрах дзіцячага фальклору (лічылкі, дражнілкі, заклікі, прыгаворы):

Раз, два, тры, чатыры,
Мяне грамаце вучылі:
Ні чытаць, ні пісаць.
Толькі ў папльсы іграць.

У беларускай паэзіі мнеманічны верш сустракаецца рэдка, пераважна ў парадыяльных творах.

МОВА – галоўны сродак камунікацыі і мыслення ў чалавечым калектыве. Пры разглядзе мыслення як аўтакамунікацыі (зносiны iндывіда з iм самiм) мову можна вызначыць як сродак камунікацыі ў самым шырокім сацыяльным сэнсе. Мова не існуе без грамадства, а грамадства –

Ветраны млын
(в. Урведзь, Клецкі раён)

без мовы. Калектыўная праца і досвед узнікаюць з працы і досведу iндывідуумаў з дапамогай мовы. Разуменне яе грунтуецца на калектыўным досведзе чалавека як носьбіта дадзенай мовы, якая выкарыстоўваецца ў пэўным соцыюме. Для гэтага неабходна, каб кожнаму паняццю адпавядала асобная моўная форма, моўны знак. Адсюль

вынікае iншая яе функцыя – намінатыўная. У выніку мову трэба разглядаць у дзвюх яе функцыях: камунікатыўнай і намінатыўнай. Як сродак камунікацыі, стварае магчымасць абмену iнфармацыяй паміж людзьмі ў грамадстве, як сродак намінацыі – магчымасць атрымання iнфармацыі праз навакольную рэчаіснасць. Яна ўяўляе сабой сістэму, што складаецца з моўных адзінак і правілаў iх спалучэння. Заканамернасці iснавання і паходжання моўнай сістэмы ўвогуле і асобных этнічна абмежаваных моўных сістэмаў вывучае мовазнаўства. У працэсе маўлення ўзнікаюць новыя элементарныя адзінкі, новыя iх спалучэнні, найбольш устойлівыя ствараюць новыя адзінкі мовы, узбагачаюць яе.

Пры ўспрыняцці плыні маўлення не заўсёды можна выдзеліць у ёй адзінкі мовы. Усё залежыць ад таго, наколькі мы iх ведаем папярэдне. Найбольш цяжка гэта зрабіць пры ўспрыняцці вуснага тэксту на цалкам невядомай мове. Першая ўмова разумення вуснага тэксту – выразнае чляненне плыні маўлення, выдзяленне ў ёй элементаў, якія паўтараюцца і вядомыя папярэдне.

На працягу ўсёй гісторыі развіцця чалавецтва існавала вялікая колькасць моваў. З часам нават блізкія дыялекты ператварыліся ў розныя мовы. Агульнаму працэсу моўнага развіцця характэрнае суіснаванне дзвюх процілеглых тэндэнцыяў: разыходжанне (дывергенцыя) генетычна роднасных і сыходжанне (канвергенцыя) генетычна няроднасных дыялектаў. Першыя з iх стварылі сям'ю моваў, другія – моўны саюз.

Мёртвая мова – тэрмін, які выкарыстоўваецца ў дачыненні да мовы, што не мае жывых носьбітаў, для якіх яна была б роднай. Смерць мовы можа наступіць у выпадку яе выпячнення iншай мовай ці мовамі (так адбылося з мовамі амерыканскіх iндзейцаў, што былі выпячненыя англійскай і iншымі мовамі каланізатораў). Некаторыя мовы становяцца мёртвымі ў выніку натуральнай эвалюцыі, развіваючыся ў iншыя (прыкладам можа быць лаціна, з якой развіліся жывыя раманскія мовы; падобны лёс спасцігнуў санскрыт і стараславянскую). Некаторыя мёртвыя мовы працягваюць выкарыстоўвацца ў навуцы ці літургіі (лаціна, санскрыт, копцкая мова, царкоўна-славянская мова).

У некаторых выпадках мёртвыя мовы могуць «ажыць», як гэта адбылося з iўрытам, на якім сёння размаўляюць 9 млн чалавек, у т.л. 6 млн скарыстоўваюць яго як асноўную мову.

Штотыдня ў свеце знікае адна мова. Лінгвісты прагназуюць, што праз 25 гадоў застанецца дзясятая частка ад тых, што існуюць цяпер. ЮНЕСКА створаны спіс моваў, якія знаходзяцца пад пагрозай знікнення (адна з прычынаў – няма або мала дзяцей, якія валодаюць той ці iншай моваю, адсутнасць або малая колькасць тых, хто навучаецца на ёй у сярэдніх, спецыяльных і вышэйшых навучальных установах). Уваходзіць у яго і беларуская мова; у беларуска-літоўскім памежжы – усходні iдыш (на аснове нямецкай мовы) і мова караімаў.